

ВИДОВИЙ СКЛАД ТА БІОЛОГІЯ ПАВУКІВ ХОРОЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Вакуленко Я.О., Бажан А.Г.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Павуки в наш час є однією з найбільш процвітаючих груп тварин. Вони освоїли всі природні зони Землі — від пустель і тропічних лісів до помірних областей. Подібно комахам і кліщам, вони живуть усюди, і в природі буквально не знайдеться куточка, де не було б тих або інших видів павуків [1].

Популяція павуків відносно слабо досліджена в екосистемах та агроценозах Полтавщини. Хорольський район не належить до числа районів нашої області із задовільним рівнем вивченості фауни павуків. Незважаючи на те, що тут проводилося вивчення павуків, можна говорити лише про початковий етап систематичного дослідження фауни та населення павуків Хорольського району.

Тому ми поставили за мету дослідити видовий склад, особливості біології та заходи з охорони видів павуків Хорольського району Полтавської області.

Хорольський район завдяки різноманітним фізико-географічним умовам має багатий набір біотопів, що відображається на кількості видів павуків.

Павуки можна побачити в різних екотопах району, які мають свої особливості та природні умови. Павуки заселяють усі яруси рослинності: травостій, гілки дерев та чагарників, живуть під корою та у дуплах дерев. На ґрунті, у норах (ссавців, рийних комах, а також виритих самостійно), у моху, у підстилці, під камінням, у печерах, у житлових будинках. Види, що живуть на зелених частинах рослин, нерідко забарвлені у зелений, а види, що мешкають у тіні, яка чергується зі світлом, часто мають плямисте забарвлення. Види, які бігають по поверхні ґрунту або трапляються серед опалого листя мають захисне буре, чорне або чорнувате забарвлення. Павуки, які мешкають на стовбурах дерев — бурі, коричневі, сіруваті, плямисті; їх майже неможливо розрізнити за кольором та малюнком від кори.

Деякі види павуків зустрічаються лише в певній місцевості і це пов'язано з особливостями їх життя і фізико-географічними умовами даної місцевості. Найрізноманітніша фауна павуків зустрічається на галявинах лісу, поблизу ставків, у степах та житлових будівлях [1].

Одні з перших згадок щодо вивчення видового складу павуків на території Полтавщини наводить 1897 року Н.П. Лук'янов, зареєструвавши 17 видів [2].

У 1974 році Є.В. Астахова, досліджуючи Харківську та Полтавську області, приводить уже 54 види, але сумарно для обох областей [1].

Судячи з аналізу літературних джерел, даний район вивчений не достатньо. Було з'ясовано, що на території Хорольського району зустрічаються такі види павуків:

павук-хрестовик звичайний *Araneus diadematus*,
сріблянка, або водяний павук *Argyroneta aquatica*,
хатній павук *Pholcus phalangoides* (родина Pholcidae),
Tegenaria agrestis,
Tegenaria domestica (родина Agelenidae);
Pisauramirabilis (родина Pisauridae),
Alopecosa cuneata,
Pardosa lugubris (родина Lycosidae);
Araneus alsine,
Araneus ocellatus; (родина Araneidae),
Diaea dorsata,
Tibellus blongus (родина Thomisidae),

Evarcha flammata,
Salticuss cenicus, *Salticus zebraneus* (родина *Salticidae*),
Hogna radiate,
Larinioides oxobolus,
Pholicus phalangioides,
Steatoda bipunctata.
Steatoda triangulosa [4].

У результаті проведених досліджень та аналізу літературних даних було відмічено, що на території досліджуваного району серед рідкісних видів трапляються представники різних біотопів. Загалом виявлено 6 видів таких родин: *Lycosidae*, Павуки-скакуни, *Eresidae*, *Theridiidae*, *Scytodidae*.

Pardosa lugubris належить до родини *Lycosidae*. Зустрічаються вони у лісах, на лугах, серед високої та низької рослинності. Цей вид досить складно визначити. Для них характерні світло-коричневі риски на головогрудях та характерний малюнок на черевці. Самці більш яскраві, ніж самки, їх черевце і риска на головогрудях більш світлі. Розмір самців і самок близько 6 мм.

Жертву чекають як в центрі павутини, так і сидячи на сигнальній нитці.

Salticuss cenicus. Різниця між самкою і самцем даного виду майже немає: самка 5-7 мм, а самець 5-6 мм. Головна риса, яка їх відрізняє від інших — це дуже великі очі. У них вісім очей, два з яких — передні, великі і дають павуку бінокулярний зір. Забарвлення тіла чорне з білими рисками по всьому тілу. Використовують вони свій бінокулярний зір для того, щоб знайти здобич. Для того, щоб дістати здобич — спочатку вони підкрадаються досить з близької відстані, а потім атакують. Принцип їх атаки подібний до кошачих [2].

Eresus kollari. Належить до родини *Eresidae*. Це досить великий (розміри статевозрілої самки можуть досягати 25-30 мм, самця — 8-10 мм) і один з кількох яскраво зафарбованих видів. Самка чорного кольору з нальотом «сивини», ефект якої створюють численні дрібні білі волоски, що вкривають усе тіло. Самці, як правило, дуже ефектні: головогруді чорні; черевце дорсально яскраво-червоне з 4 або, що рідше, з 6 чорними крапками. Самки все життя, а самці більшу його частину проводять у схованці, використовуючи занедбані нори комах, різні нороподібні тріщини, місця під камінням, де розташовують павутинну трубку, занурену у ґрунт на глибину від 5 до 35 см. Полює на комах, що натикаються на зовнішню частину павутинної підстилки нори.

Thanatus arenarius. Характеризується значним географічним поширенням і політопністю. Трапляється на низьких кущах і траві, зрідка під камінням, у підстилці, іноді — у деревному ярусі. Займає широкий спектр біотопів, хоч більшою мірою полюбає відкриті ксерофітні ценози. У лісовій зоні відмічений у сосниках і на узліссях. Самка досягає 7-11 мм, самець — від 6 до 9 мм. Тіло жовтого кольору з бурим малюнком. Даний вид чекає здобич або у центрі нитки, або у центрі павутини.

Steatoda grossa. Належить до родини *Theridiidae*. Самка має довжину 6-9 мм. Колір від пурпурово-коричневого до чорного, має яскраві відмітки. Як і в багатьох інших видів самці дещо меншого розміру, але забарвлення мають аналогічне. Може довго не харчуватися, але за умови, що мають доступ до води. Самка може жити до шести років, типова тривалість життя самців складає 1-5 років. Досить часто самці можуть гинути після спаровування. Ці павуки мають досить поганий зір, тому використовують павутину для того, щоб орієнтуватися у просторі.

Scytodes thoracica. Належить до родини *Scytodidae*. Розміри коливаються в межах 3-6 мм. Має світло-коричневе забарвлення з чорними цятками. Даний вид має шість очей. Це дуже повільний мисливець, тому що має дуже довгі і ніжні ноги. Уночі, коли всі комахи перебувають у стані спокою *Scytodes* почи-

нає своє полювання. Павук досить обережно підкрадається до своєї жертви, з 10 мм зупиняється і ретельно вимірює відстань до своєї здобичі, при цьому залишається на місці і зовсім не рухається. Потім стискає свою спину і плює 2 отруйні нитки шовку. Коли здобич має більший розмір, ніж сам павук, то тоді він використовує спеціальні довгі волоски, що знаходяться на його ногах. Павук досить полюбляє тепло. Переважно його можна знайти під камінням.

На сьогодні до Червоної книги України включено лише 2 види павуків, але охорона даних безхребетних є досить актуальною на сьогодні, оскільки головною причиною зниження чисельності павуків є зміни в природному середовищі. Ці зміни безпосередньо пов'язані з діяльністю людини.

Отже, павуки в наш час є однією з найбільш процвітаючих груп тварин.

На території Хорольського району трапляється тільки 19 видів павуків, представників 10 родин. Загалом виявлено 6 рідкісних видів таких родин: Lycosidae, Павуки- скакуни, Eresidae, Theridiidae, Scytodidae.

Виявлені представники: *Pardosa lugubris*, *Salticuss cenicus*, *Eresus kolari* *Thanatus arenarius*, *Steatoda grossa*, *Scytodes thoracica*.

Література

1. Астахова Е.В. К изучению фауны пауков Харьковской и Полтавской областей / Астахова Е.В. — Харьков: Вестн. Харьков. ун-та. — Вып. 105, 1974. — 195 с.
2. Ланге А.Б. Ряд павуки (Aranei). Життя тварин / Ланге А.Б. — К.: Вища освіта, 1984. — Т-3. — 543 с.
3. Лукьянов Н.П. Список пауков, водящихся в Юго-Западном крае и смежных с ним губерниях России / Лукьянов Н.П. — К.: Киевск. общ-ва естествоисп. — 1897. — 212 с.
4. Михайлов К. Г. Каталог павуків / Михайлов К.Г. — К: Вища школа, 1997. — 260 с.

ПОНЯТТЯ МЕЗОФАУНИ У СУЧАСНІЙ НАУЦІ

Дмитренко І.С.

Полтавська державна аграрна академія

Інтерес до ґрунтово-зоологічних досліджень зріс в 40 — 50-ті роки ХХ століття. Визначну роль у цьому зіграли дослідження академіка М.С. Гілярова і створеної ним першої в СРСР лабораторії ґрунтової зоології 1956 року, для координування досліджень в країні. Монографія М.С. Гілярова «Особливості ґрунту як середовища проживання і її значення в еволюції комах» удостоєна Сталінської премії, стала основоположником нової галузі природознавства — ґрунтової зоології, що увібрала в себе досягнення зоології, генетичного ґрунтознавства, еволюційної теорії, а автор став визнаним у всьому світі засновником ґрунтової зоології та її лідером [2].

ґрунтова фауна — важливий фактор ґрунтоутворення, що впливає на всі властивості ґрунту, включаючи її родючість тому, вивчення ґрунтових безхребетних на сьогодні дуже актуально. Це пов'язано, у першу чергу, зі зниженням родючості ґрунтів у нашій країні й у світі в цілому. У багатьох випадках чуйними індикаторами зміни режиму й властивостей ґрунтів у порівнянні з фізико-хімічними показниками є педобіонти. З метою біоіндикації активно застосовується ґрунтова мезофауна, для якої ґрунт виступає як середовище проживання в цілому й вони можуть взаємодіяти з багатьма компонентами своєї екосистеми. Найбільший вплив на педобіонтів виявляють такі властивості ґрунту, як гранулометричний склад, зміст і характер рослинних залишків, кількість гумусу, величина Ph, вміст карбонатів, гідрометричний і